

FAMILIA GHICA

– scurt istoric –

A încerca să cuprinzi, într-o viziune sintetică istoria unei familii ce a jucat un rol de seamă în destinele țării noastre constituie un act temerar și destul de dificil de realizat. Într-adevăr din stirpea Ghiculeștilor, așezați pe pământ românesc încă din secolul al XVII-lea, a izvorât o serie strălucită de reprezentanți ai elitei, îmbrățișând o largă paletă socială: de la domnitori, dregători, miniștri, politicieni, diplomați, militari și figuri clericale până la oameni de știință și de cultură, iubitori ai artelor și frumosului.

Obârșia Ghiculeștilor – la origine albanezi – poate fi stabilită cu oarecare aproximație a fi din Macedonia la sud de Skopje în orașelul numit în Evul Mediu Veles, apoi, în cinstea familiei de mari viziri otomani, schimbat în Köprülü întemeietor, la rândul său, al marelui familii de viziri otomani purtând același nume, care l-ar fi ajutat în ascensiunea sa socială. Cert este că arbănașul Gheorghe, născut pe la 1598, ocupându-se cu neguțătoria, îndrumat de capuchehaielele moldovene de la Poartă s'a instalat în Moldova înainte de octombrie 1624, intrând chiar în rândul dregătorilor. Datorită protecției acordată mai târziu de Vasile Lupu și a îmbogățirii sale prin negoț, el urcă treptele sociale, fiind trimis și capuchehaie la Poartă. Se însurase cu Smada, fiica stolnicului Stamate Lână din Broșteni, având doi copii a căror descendență – prin bărbați – s'a stins la prima generație fără a fi purtat vreodată ca nume de familie pe acela de Ghica.

Perpetuarea familiei s'a datorat însă lui Grigorașco, fiul cel mai vârstnic al lui Gheorghe, născut dintr-o legătură a acestuia cu o catolică din Pera, și care l-a urmat de mic pe tatăl său în Moldova. El este, însă acel care a ridicat familia Ghiculeștilor în rândurile marii boierimi autohtone prin căsătoria sa cu Maria Sturza, fiica vistierului Mateiaș și nepoată de vară primară a domnului Gheorghe Ștefan. Tatăl său, Gheorghe Ghica, a fost domn de tranziție perindându-se în scaunele de domnie ale Moldovei și Țării Românești, între 1658-1659 și 1659-1660, în toila luptelor de stăvilire a ridicării antiotomane a celor trei țări române în coaliția inițiată de principele Gheorghe Rákóczi al II-lea.

de Paul Cernovodeanu

Ghica a fost mazilit neputând face față sarcinilor financiare impuse de Poartă iar domnia a fost acordată fiului său Grigore I, datorită intervenției la Poartă a influentului postelnic Constantin Cantacuzino. Nici domnia acestuia nu este scutită de frământări cauzate de conflictele Porții cu imperialii și mai ales de certurile dintre partidele boierești. Destul de necumpătat, Grigore I a trimis la moarte pe postelnicul Cantacuzino atrăgându-și ura acestor boieri.

Profitând de înfrângerea otomanilor la Leva (1664), Grigore se refugiază în Polonia și apoi la Viena așteptând ajutoare și încurajare de la imperiali. Speranțele nu sunt împlinite, așa că el se întoarce la Constantinopol recâștigând scaunul de domnie în 1672. În scurta sa a doua domnie, animozitatea față de Cantacuzini se manifestă violent și după înfrângerea turcilor de către poloni la Hotin în 1673, Grigore se refugiază la Constantinopol unde ostilitatea adversarilor săi îl fac din să-și piardă tronul, încetând după aceea curând din viață la 1674. Copiii săi, printre care și Matei, continuatorul neamului, și-au dus existența numai la Constantinopol în mediul greco-levantin al cartierului Fanar. Căsătoria lui cu Matei cu Ruxandra Mavrocordat, fiica atotputernicului dragoman al Porții, Alexandru Exaporitul, introduce pe Matei în lumea fanariotă și netezește drumul ascensiunii politice pentru urmașii săi. Fiul său Grigore, inițiat în meandrele politicii orientale prin slujba sa de dragoman obține tronul Moldovei la 26 septembrie 1726, reînnoind astfel șirul domnilor din această familie. În prima sa domnie din Moldova Grigore al II-lea Ghica face dovada aptitudinilor sale diplomatice aplanând un conflict supărător cu tătarii bugeacii, care amenințau țara cu pustiirea în absența îndeplinirii revendicărilor lor financiare oneroase. În 1733 are loc schimbarea domniilor, Grigore al II-lea trecând în Țara Românească în locul vărului său Constantin Mavrocordat iar acesta din urmă în Moldova. Această pendulare continuă și în 1735 când are loc revenirea la situația inițială. Calitățile remarcabile de diplomat ale lui Grigore al II-lea au fost relevate mai ales în timpul războiului austro-ruso-turc din

1735-1739 când domnul Moldovei, la solicitarea Porții, a jucat rolul de intermediar și mediator între turci și ruși, intrând în legături de corespondență și schimb de emisari cu feldmareșalul rus Christoph Burhard von Münnich, cu secretarul rezidentului englez la Skt. Petersburg, John Bell, cu ambasadorul francez la Poartă, machizul de Villeneuve și alți mari dregători otomani.

Ulterior domnul va iniția relații și cu Prusia regelui Friedrich al II-lea cel Mare. Tot în această perioadă Grigore al II-lea a refăcut Curtea domnească de la Frumoasa din Iași, distrusă în trecutul război de trupele ruse. Anul 1741 aduce cu sine o întrerupere în atât de benefica sa domnie în Moldova, datorită uciderii fratelui său, marele dragoman, Alexandru la Poartă, în urma unei pâri mincinoase; el revine la tron pentru un scurt interval de un an între 1747-1748. Apoi se strămută pentru ultima oară în scaunul de domnie al Țării Românești până la moartea sa survenită la 23 august 1752. În această perioadă el a terminat ctitoria sa de la Sf. Pantelimon, de lângă București, unde a durat și un spital, și un altul, Sf. Visarion, pentru ciumați. Domnul a fost înmormântat aici la Sf. Pantelimon, sub o lespede de toată frumusețea având săpată deasupra stema unită a celor două principate. Mormântul a fost distrus, în iulie 1985 odată cu dărâmarea lăcașului și a spitalului de către comuniști și ridicarea în loc a unui edificiu cu scopuri turistice, "Hotel Lebăda". Din căsătoria lui Grigore al II-lea Ghica cu Zoé, fiica iatro-filosofului grec Mihail Mano din Constantinopol, au rezultat mai mulți copii printre care și urmașii în scaun Scarlat și Matei. Domniile acestora care s'au perindat pe rând în scaunele de la București și Iași în perioada 1752-1766, cu întreruperi, s'au caracterizat prin instabilitate și conflicte cu boierii și o fiscalitate ridicată. După moartea lui Sarlat Ghica (2 decembrie 1766), înmormântat în ctitoria de la biserica Sf. Spiridon din București, a fost ales, domn, cu învoirea Porții, fiul său, Alexandru Scarlat ce a ocupat tronul doar doi ani, până în 1768 când a fost mazilit în ajunul noului război ruso-turc, fiind acuzat de simpatie pentru țariști. Succesor i-a fost unchiul

său de văr primar Grigore al III-lea Ghica, fiu al dragomanului ucis, Alexandru și al Ecaterinei Evpraghioti, strămutat din Moldova unde mai domnise între 1764-1767. Domnia acestuia în Țara Românească a fost scurtă deoarece în urma izbucnirii războiului ruso-turc din 1768-1774, el a fost capturat de ruși la București și transportat la Sct. Petersburg unde a fost tratat cu deferență într'un fel de exil "aurit" până la încheierea păcii de la Kuciuk Kainargi (1774). Rusia a insistat atunci pe lângă Poartă să-l numească domn al Moldovei. El a luat domnia în condiții ingrate, deoarece prin manevre frauduloase și puțin oneste Imperiul habsburgic a izbutit să rupă Bucovina din trupul Moldovei la 7 mai 1775, cedată fără nici un drept de Poartă. Protestele vehemente ale domnului n'au fost luate în seamă și atunci Grigore al III-lea s'a apropiat și mai mult de ruși în speranța că va primi sprijin și ocrotire de la Sct. Petersburg. Calculele sale s'au dovedit însă eronate deoarece trădat de Poartă și părăsit de cei în care a avut încredere și-a găsit tragicul sfârșit fiind ucis de turci fără scrupule în Beilăcul din Iași la 12 octombrie 1777. Odată cu moartea lui Grigore al III-lea Alexandru Ghica, familia-căzută în dizgrația Porții a fost îndepărtată de la tronul Principatelor pentru tot restul domniilor fanariote, vreme de 45 de ani. În tot acest interval membrii ei s'au alăturat cauzei naționale românești și au militat pentru renașterea națională. Stirpea lui Grigore al III-lea s'a stins însă la a treia generație iar numele de Ghica a fost adoptat în Moldova de scoboritorii Ecaterinei, fiica dragomanului ucis Alexandru Ghica și ai hatmanului Dimitrie Gheorghide Sulgearoglu. Din cei doi fii ai acestui cuplu, Constantin și Gheorghe, descind mai multe ramuri ale familiei Ghica-Sulgearoglu. Astfel din Constantin (1745-1818) mare logofăt, însoțit cu Maria Cantacuzino Deleanu, scoboară vistiernicul Dimitrie, fondatorul ramurii Ghica-Comănești, iar din Gheorghe, ramura Ghica-Deleni. Din fratele logofătului Constantin amintit mai sus, un alt Gheorghe (1739-1801) tot logofăt, descind alți intemeietori de ramuri ale familiei: din fiul său Grigore mare postelnic scoboară Ghica Budești, din alt fiu, Alexandru († 1830), brigadier în armata rusă, ramura Ghica-Brigadier și în sfârșit din ultimul fiu, spătarul Dimitrie, ramurile Ghica Trifești și Ghica-Kefal.

Revenind acum la Ghiculeștii din Țara Românească este bine să reamintim că fratele domnului Grigore al III-lea, marele ban Dimitrie

(1718-1803), boier vestit la vremea sa, a fost tatăl lui Grigore al IV-lea, primul domn pământean (1822-1828) născut din căsătoria cu Maria Văcărescu și Alexandru primul domn al regimului regulamentar (1834-1842) și caimacan (1856-1858) înainte de Unirea Principatelor, născut din căsătoria cu Elena Razu. Ca prim domn pământean, după înlăturarea regimului fanariot, Grigore al IV-lea Dimitrie Ghica s'a dovedit accesibil ideilor de modernizare, înțelegând să pună bazele unui proces mai accelerat de devenire a societății românești. Prin tot ceea ce a înfăptuit acest domn a corespuns imperativelor epocii în care a trăit. A fost ctitorul în 1822 al palatului de la Ghica-Tei, într'o arhitectură neo-clasică italiană de influență rusă, pe temelii ale unei vechi case boierești iar în apropiere a durat în 1833 biserica paraclis a familiei, Doamna-Ghica Tei, cu hramul Înălțării Domnului, tot în stil neoclasice italian.

După alt război ruso-turc din 1828-1829, urmat de cinci ani de ocupație a armatei țariste și de introducere a noului sistem politico-administrativ al Regulamentului Organic, puterea suzerană a Porții și protectoare a Imperiului rus au ales ca domnitor pe Alexandru Dimitrie Ghica, conducătorul miliției orașenești, fratele vitreg al fostului domn Grigore al IV-lea. Domnia de opt ani a acestuia a fost frământată prin conflicte politice cu boierimea liberală pe plan intern și minată de o continuă deteriorare a relațiilor cu cabinetul de la Sct. Petersburg, care se amesteca în mod grosolan și permanent în treburile interne ale principatului muntean. Alexandru D. Ghica s'a dovedit un principe aplecat la multe din cerințele epocii, cu vădite tendințe spre modernizarea administrativă și edilitar-urbanistică, atât de necesară propășirii naționale, dar neînțelegerea față de cerințele de democrație ale boierimii patriote liberale și agravarea diferendelor cu Curtea țaristă duc la depunerea sa de către Poartă la 14/26 octombrie 1842, la injecțiunile Rusiei. Dar îndepărtarea sa de la tron nu a pus capăt activității sale politice. El a revenit în fruntea principatului muntean, în toiul aprigilor lupte politice pentru Unire ce frământau societatea românească în calitate de caimacan între iulie 1856-octombrie 1858. În timpul căimăcăniei sale au avut loc alegerile Divanurilor ad-hoc în cele două Principate, care după anularea celor măsluite în Moldova Nicolae Vogoridi și repetate dând câștig de cauză unioniștilor, exprimă

dorința majorității locuitorilor de unire a Moldovei și a Țării Românești într'un singur stat autonom și neutru, pus sub garanția colectivă a celor șapte mari puteri europene și cu principe domnitor ales din casele suverane europene. Deși un om onest și personal dezinteresat, caimacanul Alexandru D. Ghica a rămas prizonierul politic al vechiului regim și nu s'a putut ridica la înălțimea înțelegerii noilor idealuri cerute de imperatiivele societății contemporane lui. De aceea fără a fi un inamic declarat al unioniștilor, nici nu i-a susținut, având el însuși veleități de domnie. După ce a fost înlocuit din demnitatea sa de caimacan, fostul domn s'a retras în mod discret din viața politică, găsindu-și sfârșitul în Italia la Livorno în 1862. Corpul său fiind adus în țară, i s'au făcut însă funeralii naționale, fiind înmormântat în ctitoria familiei de la mânăstirea Pantelimon, într'un frumos mausoleu distrus de comuniști odată dărâmarea locașului în iulie 1985 și mutarea osemintelor domnitorului la biserica Ghica Tei.

În aceeași perioadă s'a perindat pe tronul Moldovei ultimul Ghiculesc și al zecelea din familie, anume Grigore al IV-lea Alexandru, fiul marelui logofăt Alecu Ghica și al Elenei Sturza.

Numit domn în 1849 în urma înăbușirii revoluției de la 1848 în țările române și a convenției de la Balta-Liman din 1849, intrat pe făgașul unor înnoiri, Grigore al IV-lea Alexandru nu dispunea totuși de fermitatea unor principii democrat-liberale, ci de disponibilități intelectuale pentru propășirea internă și pentru emanciparea politică externă de sub povara protectoratului rusesc exclusiv. Adept al absolutismului luminat, el nutrea înțelegere și sprijin pentru liberalii moderați, voind din tot cugetul său unirea Principatelor pe care a susținut-o până în ultima clipă a vieții. La sfârșitul mandatului în 1856, s'a retras în Franța. Fire extrem de sensibilă, onest și dezinteresat, domnitorul atât de bine intenționat, pentru măsurile sale referitoare la desființarea cenzurii și abolirea robiei, pentru atitudinea sa favorabilă Unirii Principatelor s'a văzut în exil supus unor calomnii infame și unor denigrări din partea adversarilor săi politici. Neputând suferi oprobriul public, Grigore al IV-lea Ghica și-a pus capăt zilelor la 24 august 1857 împușcându-se cu o armă de vânatoare. Cu toate deficiențele ei, Principatele române nu mai cunoscuseră o domnie mai luminată și mai închinată spre propășire națională decât aceea a lui

Grigore al IV-lea Alexandru Ghica.

Așa cum am mai spus, familia Ghica a dat României în afară de zece domnitori și o sumedenie de personalități din viața politică, diplomatică științifică și culturală a țării. Sub regimul fanariot s'au evidențiat unele figuri înzestrate ca dragomanul Alexandru Ghica, ucis de turci la 1741 sau marele ban Dumitrache Gica (1718-1803) părintele domnilor Grigore al IV-lea și Alexandru al III-lea din România ori marele vornic Mihalache Ghica (1794-1850) președintele Sfatului domnesc, cunoscut arheolog amator și colecționar, fondator al Muzeului Național de antichități. Din căsătoria sa cu Ecaterina Faka s'a născut Elena (1828-1888), soția kneazului rus Alexander Kolțov-Massalski, apreciată scriitoare sub pseudonimul de Dora d'Istria, cercetătoare a trecutului familiei sale, stabilită în Elveția și Italia, și neîntrecută călătoare, făcând o memorabilă ascensiune a vârfului Mönch din Alpii elvețieni în 1855. În epoca modernă mai putem menționa din rândul ramurei muntene a familiei pe cunoscutul Ion Ghica (1816-1897), participant la revoluția de 1848, prim ministru în mai multe rânduri sub A.I. Cuza și Carol I, reprezentant diplomatic al României la Londra, apreciat scriitor, publicist și economist, ales de cinci ori președinte al Societății Academice apoi al Academiei Române, spre a nu mai aminti și de conducerea insulei Samos ca guvernator apoi ca principe, din însărcinarea Porții (1854-1858). Apoi Dimitri Ghica (1816-1897), fiul domnitorului Grigore al IV-lea al Țării Românești și al Mariei Hangerli, cunoscut și ca beizadea Mitică, conservator moderat, ministru al lucrărilor publice, al afacerilor străine, al internelor, justiției și prim ministru (1868-1880), sub Carol I, s'a încadrat în Partidul Național Liberal (din 1881) și s'a remarcat în calitatea sa de prim-efor al Eforiei spitalelor civile (1868-1889, 1896-1897), acționând și pentru reconstruirea azilului "Elena Doamna" și ridicarea Băilor Eforiei. Altă beizadea, Ioan Grigore Ghica (1830-1881), fiul lui Grigore al IV-lea al Moldovei și al Elenei Sturza, ofițer superior, colonel apoi general de divizie, adjutant personal al lui A.I. Cuza, a fost de mai multe ori ministru de război între 1860-1866; intrat în diplomatie, a fost numit agent rezident la Poartă între 1872-1877 apoi din 1878 până la deces, în 1881, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Sct. Petersburg. Mai putem aminti ca politician și diplomat din generația următoare pe Dimitrie Ghica (1875-1967), fiul precedentului,

membru al delegației României la Conferința de la Paris (1919), ministru la Paris și Roma (1922-1928), ministru al afacerilor externe (1931-1932), apoi din nou la Roma, Bruxelles și Luxemburg (1932-1937) și senator (1939). Fratele său a fost cunoscutul preot catolic (1923) și protonotar apostolic (1931), Vladimir Ghica (1874-1954), sensibil literat și filantrop, mort în închisorile comuniste ca martir al credinței sale. Dintre Ghiculeștii munteni mai merită remarcat ca om de știință matematicianul Alexandru Ghica (1902-1964), scorbitor din Grigore al IV-lea, membru al Academiei Române (1963). În Moldova s'au evidențiat din ramura Ghica-Comănești Dimitrie, jurist și călător, care și-a atras faima de explorator prin expediția organizată în 1895-1896 cu fiul său Nicolae (1875-1921) în "comul oriental" al Africii, regiune ce cuprinde astăzi teritoriul Somaliei și sud-estul Etiopiei, soldându-se cu rezultate științifice importante. Tatăl și-a scris impresiile de călătorie în cartea "O expediție română în Africa" (1897), iar fiul în lucrarea "Cinq mois au pays des Somalies" (1897). Nicolae a mai revizitat Africa în 1899 străbătând muntele Marele Atlas, din Maroc, iar între 1910-1911 a traversat de două ori Atlanticul spre a străbate vestul Statelor Unite, Canada și Alasca pentru explorări și vânătoare. Ulterior a intrat în politică, ca membru al partidului conservator al lui Alexandru Marghiloman în cabinetul căruia a fost ministru al lucrărilor publice în 1918. Unchiul său, Eugen Ghica-Comănești, a servit ca voluntar în armata nordistă în timpul războiului de secesiune din Statele Unite între 1861-1863, fiind rănit pe câmpul de luptă și înaintat la gradul de căpitan. Încercările sale de a intra în rândurile armatei române în 1875 n'au fost încununate de succes, intrând în Parlament ca reprezentant al județului Bacău. Prin căsătoria sa cu Ioana Ecaterina Keșko a devenit

cumnat cu Milan Obrenovici, regele Serbiei. În sfârșit din ramura Ghica-Budești s'au remarcat Eugen (1843-1919) un admirator al artelor, el însuși pictor, apoi fiul său, născut din căsătoria cu Elena Cantacuzino, arhitectul Nicolae Ghica-Budești (1869-1943), talentat istoric de artă, profesor la Școala Națională Superioară de Arte Frumoase și membru de onoare al Academiei Române (1937), apreciat autor al lucrării de referință, în domeniu "Evoluția arhitecturii religioase din Muntenia și Oltenia" (4vol., 1927-1935). Fiul său, născut din căsătoria cu Madeleine Landrieu, Ștefan (1904-1959), a fost un talentat geolog, ales membru de onoare al Academiei Române (1955).

Am aruncat, așadar, o privire panoramică – și inerent de suprafață – asupra istoricului de mai bine de patru secole a unei familii ce a jucat în mod evident un rol major în destinele țării noastre, atât în viața ei de stat cât și în cea politică, științifică și culturală, perioadă de timp în care s'a înrudit cu cele mai selecte familii boierești autohtone ca Balș, Bălăceanu, Cantacuzino, Costache, Băleanu, Crețulescu, Donici, Grădișteanu, Greceanu, Filipescu, Florescu, Miculescu, Olănescu, Russo, Sturza, Știrbei, Văcărescu și multe altele sau aparținând fanarioților Caragea, Hangerli, Mavrocordat, Moruzi, Suțu spre a nu mai aminti și de alianțele cu familiile străine din întreaga Europă (conții poloni Rzyszczewo, conții italieni Ruspoli; marchizii francezi de l'Aubespine-Sully; viconții englezi Bollingbroke, knezii ruși Trubețkoi și Kolțov-Massalski).

Prin trecutul ei, familia Ghica condensează într'un fel și istoria țării și de aceea trebuie privită cu respect și toată deferența.